क्रोधाभिघातादतिमैथुनाच्च। वाष्पग्रहात् सूक्ष्मनिरीक्षणाच्च नेत्रे विकारान् जनयन्ति दोषाः। वातात् पित्तात् कफाद्रक्ताद्भिषन्द्वत्तुर्विधः। प्रायेण जायते घोरः सर्वनेत्रामयाकरः"। तस्य सम्प्राप्तिर्यथा "निस्तोदनस्तम्भनरोमहर्षसंघर्षपारुष्यशिरोऽभितापाः। विशुष्कभावः शिशिरास्रुता च वाताभिपन्ने नयने भवन्ति। दाहप्रपाकौ शिशिराभिवन्दनात् धूमायनं वाष्पसुतुच्छ्रयश्च। उष्णास्रुता पीतकनेत्रता च पित्ताभिपन्ने नयने भवन्ति। उष्णाभिवन्दो गुरुतातिशोथः कण्डूप दिग्धावतिशीतता च। स्रावो बहुः पिच्छिल एव चापि कफाभिपन्ने नयने भवन्ति। ताम्रास्रुता लोहितनेत्रता च बाह्यः समन्तादतिलोहितश्च। पित्तस्य लिङ्गानि च यानि तानि रक्ताभिपन्ने नयने भवन्ति"।

नेत्ररोगहेतुदोष उक्तो वैद्यके

"नेत्रं स्यात् पवनाद्रूक्षं धूम्रवर्णं तथाऽरुणम्। कोटरान्तप्रविष्टञ्च तथास्रञ्च विलोकनम्। हरिद्राखण्डवर्णञ्च रक्तं वा हरितं तथा। दीप्तेऽपि वदाहञ्च नेत्रं स्यात् पित्तकोपतः। चक्षुर्बहुस्रवाद्रुक्षात् स्निग्धं स्यात् सलिलस्रुतम्। तथा धवलवर्णञ्च ज्योतिर्हीनं बलान्वितम्। नेत्रं दिदीर्घबाहुल्यात् स्याद् दोषद्वयलक्षणम्। त्रिदोषलिङ्गं सन्ज्ञेयं तन्नाशयति रोगिणम्। त्रिदोषदूषितं नेत्रमन्तर्मग्नं भृशं भवेत्। त्रिलिङ्गं सलिलस्रावि प्रायेणोन्मीलयत्यपि"। नेत्ररोगभेदाश्च सुश्रुते उत्तरतन्त्रे अष्टभिरध्यायैः सलक्षणसंख्यास्तत्रैव द्रष्टव्याः। "मधुकारी च पुरुषो जायते नेत्ररोगवान्"। "मधुकारी च पुरुषो जायते नेत्ररोगवान्" भाता० मधुमधुरयोगेन वह्नोगवान् जायते" इत्युक्तम्।

नेत्ररोगहन् पु० नेत्ररोगं हन्ति हन-क्विप्। हचिकाबीजे राजनि०तस्य हि नेत्ररोगनाशकत्वं वैद्यके प्रसिद्धम्

नेत्ररोमन् न० ६त०। नेत्रपक्ष्मणि हेम०।

नेत्रवस्त्र न० नेत्रयोर्वस्त्रमिवाच्छादकम्। (चक्षुरपाता) नेत्रच्छदे।

नेत्रविष् स्त्री ६त०। नेत्रमले (पिचुटि) "नेत्रविट् चक्षुषः स्नेहो धातूनां क्रमशो मलाः" सुश्रुतः।

नेत्रविष पुं स्त्री नेत्रे विषं यस्य। दिव्ये सर्पभेदे "दृष्टिनिःश्वासविषा दिव्याः सर्पाः" सुश्रुतः। "आशीविषान् नेत्रविषान् कोपयेत्तु च पण्डितः" भा०स० ६२अ०।

नेत्रस्तम्भ पु० ६त०। नेत्रयोः स्तम्भे नयनोन्मीलनादिव्यापारराहित्ये "नेत्रस्तम्भं निमेषञ्च तृष्णां कासं प्रजागरम्। जभते दन्तचालञ्च तांस्तानन्यानुपद्रवान्" सुश्रुतः।

नेत्रान्त पु० ६त०। अपाङ्गदेशे "नेत्रान्तपादकरतालुधरोष्ठजिह्वाः रक्ता नखाश्च खलु सप्त सुखावहानि" इ०सं०६८अ०

नेत्राभि(स्य)ष्यन्द पु० ६त०। नेत्रस्य रोगभेदे अभिष्यन्दशब्दे ३०४ पृ० दृश्यम्। "नेत्राभिषन्द्यभिष्यन्दयोमध्ये दोषजाः" सुश्रुतः। स च संक्रामिरोगः यथाह सुश्रुते "प्रसङ्गाद्गात्रसंस्पर्शात् निःश्वासात् सह भोजनात्। सह शय्यासनाच्चापि वस्त्रमाल्यानुलेपनात्। कुष्ठं ज्वरश्च शोषश्च नेत्राभिषन्द्य एव च। औपसर्गिकरोगाश्च संक्रामन्ति नराद्नरम्"।

नेत्रामय पु० ६त०। नयनरोगे "वातात् पित्तात् कफाद्रक्ताद्भिषन्द्वत्तुर्विधः। प्रायेण जायते घोरः सर्वनेत्रामयाकरः" माधवनि०।

नेत्राम्बु न० ६त०। चक्षुर्जले अश्रुणि अमरः।

नेत्रारि पु० ६त०। मेण्डकवृक्षे राजनि०।

नेत्री स्त्री नी-तृन् ङीप्। १वल्गायां २नाड्यां च शब्दर०। ३नद्यां मेदि०। नी-तृन् स्त्रियां ङीप्। ४प्रापयित्र्यां स्त्रियां स्त्री।

नेत्रोपमफल पु०नेत्रे उपमा यस्य तादृशं फलमस्य। (बादाम) वृक्षभेदे भावप्र०. [मात्रे च

नेत्रौषध न० ६त०। १पुष्पकासीसे राजनि० २नेत्रकोरौषध-

नेत्रौष(धि)धी स्त्री ६त० वा ङीप्। अजशृङ्ग्याम् (गाडरशिङ्गी) रत्नमाला।

नेद् गतौ भ्वा० प० सक० सेट्। गतिकर्मसु निघण्टुः। नेदति अनेदीत्। निनेद "या कृता उलूखलस्य या कृता अतिनेदन्ते" इ०उप०।

नेदिष्ठ त्रि० अतिशयेनान्तिकः ईयसुन् नेदादेशः। १अतिशयनिकटस्थे "नेदिष्ठे यश्चिरहन्यधि योषा तु लभते" ऋ० १।१२२।१ २निपुणे त्रि० राजनि०। ३अङ्गोटवृक्षे पु० जटाध०।

नेदिष्ठिन् पु० नेदिष्ठं जन्मतः सन्निकृष्टस्थानं विद्यतेऽस्य इनि। स्वोदरभ्रातरि "स्त्रियेत चेन्निर्मन्थ्येन शमित्राद्यास्त्रीण्युपनह्य नेदिष्ठिनसपदीक्ष्य तेन सह यजेरन्" कात्या०श्रौ० २५।१२।२८ "मृतं यजमानं निर्मन्थ्येन शमित्रेण वा दग्ध्वास्त्रीण्युपनह्य तस्य यो नेदिष्ठी स्वोभ्राता स्यात् तं दीक्षयित्वा तेन सह यजेरन्" कर्कः।